

4. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 05 жовтня 2006 року за № 231-V // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2006. — № 49. — Ст. 485.

5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 19 грудня 2006 року за № 489- V // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2007. — № 7—8. — Ст. 66.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 26 липня 1996 р. за № 836 // Урядовий кур'єр від 30 липня 1996 р.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення виконання державних програм соціального захисту населення, постраждалого внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 30 грудня 2003 р. за № 2075 // Офіційний вісник України від 09 січня 2004—2003 років, № 52. — Т. 1. — С. 294. — Ст. 2821. — Код акта 27339/2003 (втратила чинність).

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 року за № 571» від 4 квітня 2007 року за № 610 // Урядовий кур'єр від 11 квітня 2007 року. — № 64.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про встановлення розмірів виплат деяким категоріям громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 20 квітня 2007 року за № 649 // Урядовий кур'єр від 25 квітня 2007 року, № 74.

10. Постанова Верховної Ради України «Про стан, заходи і перспективи подолання наслідків Чорнобильської катастрофи (21-ші роковини Чорнобильської катастрофи)» від 20 квітня 2007 року за № 975-V // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2007. — № 27. — С. 370.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2008.

В. С. Єршова,
асистент кафедри міжнародного та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджується вплив принципів охорони навколишнього природного середовища на суспільні відносини в Україні, аналізуються проблеми законодавчої бази у процесі діяльності органів державно влади, а також способи їх розв'язання, враховуючи досвід Європейського Союзу.

Ключові слова: принципи, навколишнє середовище, Європейський Союз, правове регулювання.

Співробітництво України з Європейським Союзом передбачає наявність у нашому законодавстві положень, які відповідають *acquis communautaire*¹ Союзу в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у охороні природного середовища. Діяльність вітчизняних державних органів влади та суб'єктів господарювання має ґрунтуватися на таких принципах захисту довкілля, які б відповідали міжнародним стандартам та заявленим у нормативно-правових актах про співробітництво з Європейським Союзом вимогам. Дослідження принципів охорони навколишнього природного середовища в Україні необхідне для створення ефективного механізму адміністративно-правового регулювання, що, в свою чергу, має сприяти перспективному розвитку економіки, суспільному добробуту, правовій захищеності у цій сфері. Зважаючи, що проблеми теоретичного та практичного застосування принципів охорони довкілля мало досліджуються вітчизняними науковцями, це впливає на якісний рівень їх відображення у законодавстві. *Актуальність* цього питання зростає у зв'язку з домовленостями з Європейським Союзом, позитивний досвід якого Україна має використовувати. Передусім потрібно враховувати думки відомих науковців, які досліджували проблеми законодавства про охорону довкілля. Серед них можна назвати В. Андрейцева, С. Боголюбова, А. Віла, Г. Вінтера, Р. Вольфрума, О. Дубовика, М. Копилова, Л. Кремера, В. Лозанського, Н. Малишеву, Ф. Морісона, Р. Стейнберга, О. Фурдичко, Ю. Шемшученка та ін. Аналіз наявних принципів охорони навколишнього природного середовища, їх подальший розвиток та можливі шляхи вдосконалення вітчизняного правового регулювання, враховуючи досвід Європейського Союзу, є метою цієї статті.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9] визначив загальні принципи, які впливають з міжнародних актів у сфері міжнародного екологічного права та запровадив основоположні засади в українському законодавстві для їх подальшої імплементації, враховуючи досвід Європейського Союзу.

Принцип пріоритетності вимог екологічної безпеки при виробництві, здійсненні господарської та всіх інших видів діяльності дістав своє відображення у статті 16 Конституції України, яка га-

¹ На мою думку, поняття «*acquis communautaire*» можна визначити як правове надбання Європейського Союзу у процесі його розвитку, яке є обов'язковим для прийняття та імплементації для всіх країн-членів, а також кандидатів у члени. У французькому варіанті *acquis communautaire* буквально означає «те, що досягнуто в рамках Співтовариства».

рантує це право населенню держави та статті 50 про вільний доступ до інформації про стан довкілля [1]. Зазвичай на практиці постає інша проблема — втілення в життя положень законодавчих актів, зокрема Основного закону. На думку фахівців, які готували звіт для Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй «Національна екологічна політика України: оцінка та стратегія розвитку», в Україні немає сформованої національної системи екологічного управління, а також на сьогодні переважає державна система управління, що призвело до послаблення відповідальності природокористувачів — суб'єктів господарювання та власників землі, основних фондів [18, с. 10]. Варто зазначити, що в Законі України [9] відзначений інший принцип, який стосується господарської діяльності — це платність спеціального використання природних ресурсів, звичайно, з метою господарської діяльності. Також на теренах України актуальним є питання про запровадження новітніх технологій та екологізацію матеріального виробництва, зважаючи на те, що, наприклад, податки з промислової діяльності становлять одне з основних джерел поповнення державного бюджету. Водночас час на теренах Європейського Союзу значного поширення отримав принцип «забруднювач платить», який впливає з принципів загальноєвропейської політики, закріплених у Договорі про Європейський Союз [15]. Цей принцип ґрунтується на тому, що вартість забруднення навколишнього природного середовища покладається на винуватця цього забруднення, а не на платників податків [21, с. 31]. Істотних та позитивних змін даний принцип зазнав у зв'язку з прийняттям Директиви Європейського Союзу про попередження, засоби запобігання та відповідальність за спричинення екологічної шкоди [16]. Звичайно, адміністративно-правовий механізм управління у Європейському Союзі має свої особливості, але слід зауважити, що Договір про Європейський Союз передбачає тільки загальні положення про проведення державами-членами екологічної політики, а вже комплекс заходів, завдань та санкцій мають упроваджувати відповідні інститути Союзу, які виражають їх, наприклад, у Директивах, обов'язкові для виконання державам-членам. Далі відповідальність переходить на державний рівень, де кожна держава самостійно імплементує правові основи у суспільне життя країни.

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9] другим закріплений принцип про екологічно безпечне середовище для життя та здоров'я людей. Цей принцип закріплений як в Основному Законі України, так і в багатьох кон-

ституціях Європейського Союзу, хоча серед них можна виокремити певні відмінності та поділити за ними на групи. В одній групі — спеціальні екологічні гарантії, у другій — такі гарантії поєднуються з основними правами, в третій групі використовуються основні права для захисту довкілля, а в четвертій групі конституцій — основи екологічної політики державних установ і відомств із захистом навколишнього природного середовища індивіда [20, с. 48—55]. Також у Договорі про Європейський Союз [15] сформовано положення екологічної політики, серед яких виділено захист людського здоров'я, відокремлюючи його від захисту довкілля. Щодо змісту даного поняття, з позиції науковців, виникають певні проблеми його тлумачення: чи воно стосується захисту суспільного здоров'я та чи правильним буде твердити про його відношення до здоров'я окремого індивіда або групи людей, а також чи варто це поняття розцінювати як таке, що викликає захист флори та фауни [27, с. 26—27]? На мою особисту думку, цей принцип є найважливішим, а тому потрібно почати статтю 2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9] з того, що основним принципом є гарантування екологічно безпечного середовища для життя та здоров'я людей, виходячи з якого потрібно дотримуватися таких тринадцяти принципів, або навіть повторно не згадувати як один із чотирнадцяти у Законі, якщо таке положення вже закріплено у статті 50 Конституції України [1].

Запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища являє собою систему дій для запобігання виникненню ризиків екологічного характеру та в разі наявності таких — для максимального зменшення їх негативного впливу на природне середовище України. Я вважаю, що доцільно розглядати цей принцип у взаємодії з іншими, які визначені у тому ж Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9], насамперед з гласним та демократичним прийняттям рішень для формування правильного розуміння населенням теперішнього стану довкілля, в змісті яких має враховуватися ступінь антропогенної змінності територій, сукупна дія факторів, які негативно впливають на екологічну ситуацію, та, звичайно, обов'язковість екологічної експертизи. У даному питанні потрібно звернути увагу на державну політику та її правову регламентацію, за допомогою якої мають вживатися заходи для виконання цих принципів. На сьогодні як основний з багатьох правових актів виділяють Постанову Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля,

використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» 1998 року [13]. Цей документ визначає комплекс організаційних, наукових, технічних, економічних та інших заходів, спрямованих на гармонізаційний розвиток виробництва та природо-ресурсного потенціалу України і забезпечення необхідного рівня екологічної безпеки в Україні [24, с. 6]. Зважаючи на те, що стрімкий розвиток міжнародних відносин у цій сфері, більш тісне співробітництво в царині економіки з іншими країнами в останнє десятиріччя змусили визнати Постанову Верховної Ради недостатньо ефективною, що і зазначається у прийнятому наприкінці 2007 року Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» [14]. На сьогодні основними органами державного управління охороною довкілля України є Міністерство охорони навколишнього природного середовища, Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерство аграрної політики, Міністерство охорони здоров'я, Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики, Державний комітет лісового господарства, Державний комітет по земельних ресурсах, Державний комітет по водному господарству, Державний комітет ядерного регулювання та ін.

Якщо розглянути подальший розвиток, то серед інших нормативно-правових актів у цій сфері лише деякі документи містять правове уточнення принципів або їх згадування. Так, наприклад, у Земельному кодексі України [3] зазначено шість принципів земельного законодавства, що є похідними від загальних у сфері охорони довкілля відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9, стаття 5]; у Законі України «Про екологічну експертизу» наведено принципи здійснення екологічної експертизи, які розкривають зміст цього загального принципу [7, стаття 6]; у Законі України «Про екологічний аудит» прописано принципи, більше схожі на загальні принципи права, у відповідності з якими потрібно діяти під час проведення екологічного аудиту [6, стаття 10]. Ці приклади свідчать про неупорядкованість українського законодавства та відсутність чіткого поділу принципів, а також пояснення їх змісту у правових актах, незважаючи на тривалий час чинності Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9].

Водночас варто відзначити у положеннях Маастрихтського договору [15] наявність принципу попередження, на відміну від

українського законодавства. Цей принцип бере свій початок від німецького екологічного права, де має назву *Vorsorge-prinzip*. Це означає, що коли існує гостра підозра у тому, що певна діяльність може мати шкідливі наслідки для довкілля, то потрібно діяти до того, як буде пізно, а не чекати на появу наукових доказів, що виявлять беззаперечний причинний зв'язок. Іншими словами, даний принцип дає змогу виправдати певні дії, навіть без наявності причинного зв'язку на той час. З іншого боку, цей принцип пояснюється Європейською Комісією як право спільноти на визначення рівня захисту довкілля, людей, тварин, фауни за власним розумінням безпеки. Його варто відрізнити від принципу запобігання. Принцип запобігання використовується для встановлення норм, які б не шкодили навколишньому середовищу та отримує своє закріплення в правових актах Парламенту або Ради Європейського Союзу [27, с. 33—36]. Наприклад, це може бути Директива про пакування та відходи з пакування, яка містить певні стандарти у цій сфері [17].

Природні території та об'єкти, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність для людини і суспільства, підлягають особливій охороні. В Україні до них належать території та об'єкти природно-заповідного фонду (природні, біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятники природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки — пам'ятки садово-паркового мистецтва), а також курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, які, за національним законодавством, підлягають особливій охороні. Ці території у сукупності призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та становлять єдину систему [25, с. 133]. Зважаючи на такий вплив на навколишнє середовище, принцип збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів постає як невід'ємна норма у вітчизняному правовому регулюванні. Існує низка нормативно-правових актів — таких, як закони України «Про захист рослин» [8], «Про рослинний світ» [10], «Про тваринний світ» [11], «Про Червону книгу України» [12] та інші, які захищають даний принцип.

Наукове обґрунтування стану довкілля впливає як на суспільні інтереси, так і на розвиток господарської діяльності в Україні, тож серед умов, відповідно до яких формується безпечне середовище, можна виокремити загально визнані теоретичні розробки у

цій сфері, вплив економічного становища в країні, наявну законодавчу базу, стійкий розвиток країни та ін. [22, с. 107]. Серед чотирнадцяти принципів, виокремлених в основному законодавчому акті у сфері охорони навколишнього середовища України, два стосуються наукового обґрунтування (науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища; науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на довкілля). Перший стосується застосування міждисциплінарних знань для прогнозування стану природи середовища, а другим — впливу діяльності суб'єктів на довкілля та її обмеження за допомогою науково обґрунтованого нормування. Звичайно, саме науковці на сьогодні привертють увагу до екологічних проблем у засобах масової інформації, на міжнародних конференціях як співробітники провідних організацій — таких, як Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, Продовольча та сільськогосподарська організація, Всесвітній фонд дикої природи та ін. Водночас у первинному праві Європейського Союзу основними є принципи загальноєвропейської політики, а всі інші питання винесено у вторинні акти (директиви, рішення, розпорядження тощо). На мою думку, ці два принципи про наукове обґрунтування тісно пов'язані з міжнародним співробітництвом, адже вплив і розвиток наукової думки завжди враховується і розробленні міжнародних актів загального характеру, тому його згадування серед основних принципів є необхідним. У Європейському Союзі в Маастрихтському договорі закріплено також принцип інтеграції, який вимагає включення загальноєвропейських настанов у сфері захисту навколишнього середовища до національного законодавства, включаючи розподіл на сектори [26, с. 29—30].

Наприкінці потрібно зауважити про два принципи, які регулюють відповідальність за правопорушення у сфері охорони довкілля. З погляду права, може наставати як дисциплінарна, так цивільна, кримінальна, а найчастіше — адміністративна відповідальність. Ефективні управління та застосування покарання за порушення в Україні можливі за наявності жорсткої системи покарань, правомірної системи контролю, залучення до активної участі органів місцевого самоврядування тощо. У Європейському Союзі держави-члени вправі зберігати або вводити жорсткіші захисні заходи порівняно з прийнятими Союзом для виконання

статті 175 Договору про Європейський Союз. Основною вимогою щодо прийняття рішення про інші заходи є їх сумісність із первинними положеннями Союзу та сповіщення Комісії Союзу про їх прийняття. Більше того, держави можуть вже після прийняття інститутами рішень про заходи з гармонізації вводити національні положення, базовані на нових наукових даних, які стосуються захисту природного середовища, або стосується специфічної проблеми держави-члена, що не виключає вимогу повідомлення Комісії, яка залишає за собою право на обґрунтування їх необхідності, щодо дискримінації, обмеження торгівлі чи інших перепон у взаємовідносинах у рамках Союзу [19, с. 789—791].

Протягом років чинності Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9], до змісту основних принципів не вносилися змін, хоча чинні на сьогодніні положення потрібно змінювати, враховуючи такі висновки:

—по-перше, беручи за основу викладені у цій статті дослідження, стає зрозумілим, які принципи, що стосуються господарської діяльності (пріоритетність вимог екологічної безпеки, оплата за використання ресурсів, екологічна безпечність виробництва), можна об'єднати в один принцип, який би стосувався господарської діяльності та на основі якого можна видати спеціалізований правовий акт, включити конкретні положення та вимоги до Господарського кодексу України [2];

—по-друге, вже, зважаючи на сучасний стан вітчизняного законодавства, немає сенсу дублювання положень про безпечність життя та здоров'я людей, які закріплені в Конституції України та міжнародних багатосторонніх правових актах, які є частиною національного законодавства. Достатнім буде спиратися на визначений у статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [9] перелік екологічних прав громадян;

—по-третє, беручи до уваги досвід Європейського Союзу, потрібно встановити чіткий секторальний поділ, наприклад, поліпшення якості повітря, контроль промислового забруднення, управління відходами, захист водних ресурсів, охорону природи та біорізноманіття, захист ґрунтів, хімічні продукти акустичне забруднення, зміну клімату;

—по-четверте, Україні не вистачає створення правових інструментів охорони довкілля на кшталт чинних у Європейському Союзі. Для забезпечення високого рівня охорони навколишнього середовища передбачені: LIFE як фінансовий інструмент для розвитку політики та законодавства Союзу; угоди про сталий розви-

ток законодавства; екологічні мита та податки; Програма підтримки неурядових організацій у сфері охорони довкілля; Європейське Агенство з питань довкілля; екомаркування продукції для інформування населення про шкідливість продукції; Система екологічного менеджменту та аудиту Співтовариства; оцінка наслідків, програм та проектів за впливом на природне середовище; екологічні перевірки; Європейський реєстр викидів та перенесення речовин-забруднювачів [18, с. 50]. Відсутність цих заходів вимагає від України активного співробітництва у сфері екології та впровадження міжнародних проектів, які б дали змогу впровадити їх як у суспільне життя, так і в законодавство;

—по-п'яте, запровадити на практиці принцип «забруднювач платить», який широко використовується на теренах Європейського Союзу, а в Україні був законодавчо закріплений лише наприкінці 2007 року в «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» [14];

—по-шосте, надати населенню вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища. Відповідно до «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» [14], має бути створена мережа інформаційних центрів, упроваджено екологічну освіту для населення та вжито інших заходів, виконання яких передбачають міжнародні конвенції;

—по-сьоме, у законодавстві України бракує чітко сформованих та обмежених часом завдань для державних органів, місцевого самоврядування і населення із захисту навколишнього природного середовища, що, в свою чергу, не дає змоги виконувати положення підписаних між Україною та Європейським Союзом угод. Завдання спрощуються, тому що Україна може брати приклад із сусідніх країн, які вже є членами Союзу. Так, чеське міністерство охорони довкілля підготувало детальні плани роботи згідно з кожним екологічним Актом ЄС. Ці плани визначають установи, відповідальні за впровадження кожного акта ЄС, вимог актів, заходи впровадження з відповідними граничними датами імплементації кожної вимоги, основні перешкоди для імплементації та пропозиції подолання цих перешкод, фінансові потреби (інституційне зміцнення, інвестиції у державний сектор, потреба в інвестиціях приватного сектора), а також список конкретних проектів з імплементації. А ось словенське Міністерство охорони довкілля до переговорів про приєднання підготувало детальні плани імплементації, за якими було прийнято Плани дій та бюджети інвестиційних витрат для обґрунтування заявок на допо-

могу в перехідний період. Ці Плани дій та їх графіки впровадження були прийняті Європейською Радою [18, с. 65];

—по-восьме, прийняти Екологічний кодекс України для завершення уніфікації українського законодавства, застосовуючи уніфіковану термінологію;

—по-дев'яте, потрібно зазначити, що на сьогодні недосконалим є і механізм адміністративних заходів охорони навколишнього середовища. Існують різні думки, серед яких виокремлюються такі шляхи подолання цієї проблеми: внесення відповідних змін до чинного адміністративного законодавства України (Кодексу України про адміністративні правопорушення [5], Кодексу адміністративного судочинства України [4]); за допомогою прийняття Законів «Про екологічне виховання та освіту», «Про участь громадськості в охороні навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів» [23, с. 29—30].

Література

1. Конституція України. — Редакція від 26 червня 1996 р. за № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. за № 436-IV // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 18 — 22. — Ст. 144.

3. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. за № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3. — Ст. 27.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. за № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35 — 37. — Ст. 446.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. за № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — Додаток до № 51. — Ст. 1122.

6. Закон України «Про екологічний аудит» від 24 червня 2004 р. за № 1862-IV // Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 45. — Ст. 500.

7. Закон України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р. за № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995 р. — № 8. — Ст. 54.

8. Закон України «Про захист рослин» від 14 жовтня 1998 р. за № 180-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 50 — 51. — Ст. 310.

9. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. за № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.

10. Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р. № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22 — 23. — Ст. 198.

11. Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р. за № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 14. — Ст. 97.

12. Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. за № 3055-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 30. — Ст. 201.

13. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 року за № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради. — 1998. — № 38 — 39. — Ст. 248.

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» від 17 жовтня 2007 р. № 880-р // Офіційний вісник України. — 2007. — № 79. — Ст. 2961.

15. Договір про Європейський Союз, підписаний 7 лютого 1992 року в місті Маастрихті. Текст доступний на офіційному вебсайті Європейського Союзу за лінком: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

16. Директива Парламенту та Ради Європейського Союзу 2004/35/ЄС від 21 квітня 2004 року про попередження, засоби запобігання та відповідальність за спричинення екологічної шкоди // Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage // OJ L 143, 30.4.2004, p. 56–75 // Зміст Директиви доступний на офіційному сайті Європейського Союзу за лінком: <http://eur-lex.europa.eu>

17. Директива Ради Європейського Союзу 94/62/ЄС від 20 грудня 1994 року про пакування та відходи з пакування // European Parliament and Council Directive 94/62/EC of 20 December 1994 on packaging and packaging waste // OJ L 365, 31.12.1994, p. 10–23 // Зміст Директиви доступний на офіційному сайті Європейського Союзу за лінком: <http://eur-lex.europa.eu>

18. Звіт Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй «Національна екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку». — К.: ВАІТЕ, 2007. — 184 с.

19. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учеб. для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. д-р юрид. наук, проф. Л. М. Энтин. — 2-е изд., пересмотр. и доп. — М.: Норма, 2007. — 960 с.

20. *Копылов М. Н.* Право на благоприятную окружающую среду: процесс становления юридического содержания // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Юридические науки». — 2003. — № 1. — С. 48—55.

21. *Кремер Л., Винтер Г.* Экологическое право Европейского Союза / Отв. ред. д-р юрид. наук, проф. О. Л. Дубовик. — М.: Городец, 2007. — 144 с.

22. *Орлов А.* Стан правового і наукового забезпечення стійкого розвитку України у сфері охорони навколишнього середовища // *Право України.* — 2005. — № 12. — С. 105—108.

23. *Рябець К.* Питання розвитку законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення у галузі раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища // *Юридична Україна.* — 2006. — № 1. — С. 29—32.

24. *Фурдичко О. І.* Законодавче забезпечення охорони і захисту навколишнього природного середовища в Україні // *Вісник аграрної науки.* — 2005. — № 2. — С. 5—8.

25. *Юридична енциклопедія: в 6 т. // редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін.* — К.: Укр. енцикл., 1998. — Т. 5. — 733 с.

26. *Elli Louka.* Conflicting integration. The environmental law of the European Union. — Belgium: Intersentia Publishers. — 2004. — 310 p.

27. *Jan H. Jans.* European environmental law. — Europa Instituut University of Amsterdam. — Amsterdam: Europa Law Publishing Groningem. — 2000. — 464 p.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2008.

Ю. С. Кузьменко,
аспірантка кафедри правового регулювання економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАЙНОВИХ САНКЦІЙ ДО ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Метою даної статті є з'ясування особливостей застосування майнових санкцій до вищих навчальних закладів України (незалежно від форми власності та підпорядкування) як особливих учасників правовідносин. Внесення пропозицій до законодавства, які б забезпечували вищій навчальний заклад можливістю здійснювати підприємницьку діяльність на рівних умовах з іншими суб'єктами господарських правовідносин без шкоди для реалізації основної мети їх створення (здійснення освітньої та освітньо-наукової діяльності).

Ключові слова: майнові санкції, відповідальність, субсидіарна відповідальність, зобов'язання, майно, кошти, правовий режим майна, оперативне управління, захищені видатки, резервний фонд.

Поглиблення процесів глобалізації, зростання попиту на вищу освіту, відсутність фінансових можливостей держави повною мі-